

X'kitbilna l-istoriku Achille Ferris dwar il-Matriċi ta' Hal Kirkop

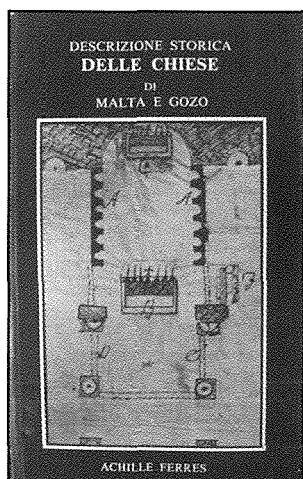

Tagħrif minn Joseph Goggi

S.Th.Dip

Ftit zmien ilu kont qed nagħmel ftit riċerka dwar ir-rahal u bla hsieb ta' xejn ġie f'idejja ktieb interessanti dwar il-knejjes parrokkjali u filjali f'Malta u f'Għawdex. Ktieb li l-awtur tiegħu għadu kkwotat anke llum minn hafna kittieba tal-Melitensia ta' zmienha. Qed nirreferi għal Achille Ferris, Storografu li ghex fis-seklu dsatax, imma li miet fl-ewwel snin tas-seklu għoxrin. Però qabel naqraw x'qal dan l-Istorografu tajjeb li niktbu min kien dan Achille Ferris għax b'hekk toħrog ukoll l-importanza li hu ta' lil Hal Kirkop u l-istudju li hu għamel dwar il-parroċċa u matriċi ta' San Leonardu.

Achille Ferris twieled l-Isla nhar is-7 ta' Lulju, 1837. Ta' 18-il sena kien digġà ggradwa mill-Università ta' Malta u mogħiġi l-inkarigu ta' tmexxija ta' Skola Primarja fil-Belt Valletta. Ta' 25 sena ppubblika l-ewwel ktieb dwar l-Etimologija ta' l-ismijiet ta' lokalitajiet f'Malta. Imma l-aktar li baqa' magħruf Ferris huwa dwar żewġ pubblikazzjonijiet li huma *Storia Ecclesiastica di Malta* fl-1887 li kellha tikkumplimenta pubblikazzjoni ohra qabilha msejħha, *Descrizione Storica Delle Chiese di Malta e Gozo* tas-sena 1866, ktieb ta' 702 faċċati. Dawn iż-żewġ kotba ta' l-istorja tal-Knisja fil-gżejjer ta' Malta kienu sforz ġenwin u sinċier u frott ta' riċerka intensiva ta' dokumenti fl-arkivji tal-Knisja f'Malta u f'Għawdex u anke barra minn xtutna. Minkejja li f'xi partijiet ta' dawn il-pubblikazzjonijiet jinstabu xi ineż-żatteżzi xorta jibqqa' l-fatt li Achille Ferris huwa pijunier fl-Istorkja Ekkleżjastika ta' Malta. Huwa miet fil-Belt Valletta nhar l-1 ta' Frar, 1907.

Niġu issa għal rahalna, Hal Kirkop. Ferris, fost hafna dettalji ohra jiddedika sitt facċat iż-żebbu l-riċerka tal-parroċċa u kif inqatgħet mill-parroċċa ta' Bir Miftuh, il-Gudja tal-lum, nhar is-26 ta' Mejju, 1592 mill-Isqof ta' Malta, l-Aragoniz Tommaso Gargallo. Ma' Hal Kirkop l-Isqof għaqqad ukoll lil Hal Safi u l-Imqabba. Imma l-Halsafin u l-Imqabbin talbu lill-Isqof biex jibqgħu mal-parroċċa ta' Bir Miftuh. Gargallo ordna lill-kappillani ta' Bir Miftuh u ta' Hal Kirkop (b'Hal Safi u l-Imqabba magħqudin miegħu) nhar it-23 ta' Jannar, 1593 li jkollhom muftieħ kull wieħed biex jaqdu liz-żewġ parroċċi tagħhom mill-knisja ta' Santa Marija ta' Bir Miftuh. L-ewwel Kappillan ta' Hal Kirkop kien Dun Karlu Taliana. Mill-istess knisja l-kappillani kellhom jamministrav is-Sagamenti. Kienu responsabbli t-tnejn li huma għas-Santissmu Sagamenti, għall-

Fonti tal-Magħmudija u għas-sagristijsa parrokkjali. Dan il-ftehim baqa' jseħħi sakemm minn Hal Kirkop harġu ż-żewġ parroċċi ta' San Pawl f'Hal Safi u ta' Santa Marija ta' l-Imqabba fl-1598. Ferris jikteb ukoll li Hal Kirkop kien inqata' f'parroċċa għalih meta l-Kappillan ta' Bir Miftuh, Dun Bertu Mangion, kien miet.

Minn hawn 'il-quddiem, Ferris jidhol f'ċertu dettall dwar l-istorja tal-parroċċa ta' San Leonardu. Jikteb li l-knisja nbniet f'post fejn qabel kien hemm żewġ knejjes oħra żgħar, ta' Santa Marija u San Leonardu. Jikteb ukoll li l-parroċċa kienet saret żgħira għad-daqi tal-parruccāni u għalhekk fl-1706 tkabbret billi tawlulha l-kursija u bneħla faċċata ġidida. Din id-data għadha tidher sal-lum. Wieħed jista' jaraha fuq it-tieqa tal-bieb il-kbira tal-parroċċa. Dan ifisser li l-ahħar li tkabbret il-parroċċa kien eż-żarr tliet mitt sena ilu. Anke l-faċċata kif tidher illum għalqet tliet mitt sena din is-sena. Fl-1743, l-Isqof ta' Malta, Fra Paul Alpheran de Bussan, Franċiż, ordna t-tkabbir tal-presbiterju. Imbagħad fl-1779 saret lanterna fuq l-iskutella tal-koppla. Fil-globu tas-Salib tal-lanterna tqiegħdu relikwi tal-qaddisin martri Primu u Abbondanza. Wara żmien twil mhux hażin saru żewġ kampnari fuq il-faċċata ta' barra fis-snin 1861-62 flok il-wieħed ta' qabel li kien maħtut. Il-bini sar minn bennejja parruccāni voluntiera fil-Hejjah u l-festi mingħajr ħlas. Il-kampnari ddisinjahom Ĝużeppi Christoforo taht il-kapumastru Leonardo Ellul, mir-raħal stess. Tpogġew ukoll żewġ arloggi għall-wiri tal-hin u d-data tax-xahar. L-arlogġ tal-hin, mekkanizzat, ġie mmuntat mill-Halluqi Mikielang Sapiano. Dwar il-qniepen, Ferris jaġhti xi hijel dwar l-ewwel qanpiena, il-kbira. Din ġabuha fl-1866, mill-ġbir fost il-parruccāni. Jikteb ukoll li magħha hemm tliet qniepen oħra imma ma jikteb xejn kif sabu ruhhom fil-kampnari tal-parroċċa.¹

Dwar il-Konsagrazzjoni tal-knisja Ferris jikteb li saret mill-ahħar Isqof ta' Malta li kien barrani, it-Taljan Fra Vincenzo Labini. Ir-rit tal-Konsagrazzjoni sar fl-10 ta' Novembru 1782. L-Isqof ordna li l-anniversru tal-Konsagrazzjoni jsir kull sena fit-tielet Hadd ta' Novembru.

Meta jaġħti deskrizzjoni tal-knisja, Ferris jikteb li din, *għandha kor, b'żewġ koppletti waħda f'kull naħha, kursija u sagristija*. Kellha wkoll tmien artali. Il-knisja twila 72 pied u nofs, fil-kappelluni wiesa' 62 pied u n-navati 23 pied oħra. Il-parroċċa għandha l-Korp Sant, mogħiġi mill-Papa Piju VI, ta' San Benedittu Martri. Il-Papa kien tah lil Kjeriku Dun Ĝużepp Marija Callus meta dan kieri Ruma. Il-fdalijiet ta' San Benedittu nġabu fl-1790 minn Dun Mikiel Zammit. Sar relikwarju minn Dun Ĝużepp Pajas, Bormliz. Imbagħad nhar l-24 ta' Lulju, 1791, saret it-Transulazzjoni ta' San Benedittu mill-knisja filjali ta' San Nikola fl-istess rahal ghall-parroċċa ta' San Leonardu.

Dwar il-kwadru titulari jgħid li huwa xogħol ta' alliev ta' Mattia Preti. Jikteb ukoll li hemm kwadru tal-Madonna tal-Karmnu bil-qaddisin Frangisku Saverju u Pawlu mpitter minn R. Caruana. Dan ġabuha mill-kappella tal-Lunzjata ghall-parroċċa fis-6 ta' Lulju 1851.²

Ferris jaġħlaq it-tagħrif dwar il-knisja parrokkjali billi jikteb li fil-parroċċa jeżistu żewġ fratellanzi, wahda tas-Sagament u l-oħra tar-Rużarju.

Wara din l-informazzjoni Ferris jaġħti informazzjoni dwar il-kappillani kollha tal-parroċċa mit-twaqqif tagħha sa żmienu, meta l-Kappillan kien Dun Ĝużepp Vella minn Naxxar innominat fl-1859, b'kolloks lista ta' 14-il kappillan.

Fl-ahħar taqsima, Ferris jaġħti wkoll xi tagħrif dwar żewġ knejjes filjali tal-parroċċa. L-ewwel dwar il-kappella tal-Lunzjata li tmur lura għas-sena 1450. Kienet reġġġhet inbniet fl-1640. Fiha kienu midfuna l-vittmi tal-pesta. L-Isqof Paul Alpheran de Bussan ordna

lill-kappillan biex kull sena, nhar it-2 ta' Novembru, Jum il-Mejtin ibierek l-oqbra kollha. Din l-ordni nghatat fl-1754. Ferris jikteb ukoll li l-knisja tal-Lunzjata kellha artal wiehed. It-tieni knisja filjali tal-parroċċa hija dik ta' San Nikola li wkoll hija qadima hafna ghax tmur lura għas-sena 1658, bil-ġenerożitā ta' Dun Nikola Mangion, Uditur tal-Gran Mastru Franċiż Jean Paul Lascaris Castellar. Kellha wkoll artal wieħed u fiha kienu wkoll midfunin hafna vittmi tal-pesta tas-sena 1592.

Dan it-tagħrif mogħti minn Storjografu tal-livell ta' Achille Ferris dwar raħal daqshekk żgħir juri li minkejja č-ċokon tiegħu, Hal Kirkop għandu ġertu livell ta' importanza f'dik li hija Storja Ekkleżjastika ta' Malta.

¹ Għal dettalji tal-qniepen tal-parroċċa ara *Qniepen f'Malta u f'Għawdex u f'Pajjiżi Oħra* ta' l-istess awtur ta' dan l-artiklu ppubblikat minn BDL, Malta, 2003, paġni 43-44.

² Din is-sena, 1851, kienet taħbat ukoll sena ċentinarja ta' l-ghoti tal-Labtu Karmelitan lil San Xmun Stock fl-Ingilterra.

Biblijografija Qasira

Joseph Goggi: *The Apostolic See of Malta*, xogħol s'issa mhux pubblikat, p.205.

Tony Terribile: *Teżori fil-Knejjes Maltin*, Malta, 2004, pp.3-46.

M.J. Schiavone / L.J. Scerri: *Maltese Biographies of the Twentieth Century*, Malta, 1997, p.264.

Achille Ferris: *Descrizione Storica Delle Chiese di Malta e Gozo*, Malta, 1866, pp.430-435.